

Χρήστος Δερμεντζόπουλος - Βασίλης Νιτσιάκος
(επιμ.), *Όψεις του λαϊκού πολιτισμού*, εκδ. Πλέθρον,
Αθήνα 2007, σελ. 174

Ένας συλλογικός τόμος με κοινωνιολογικές-ανθρωπολογικές μελέτες αφιερωμένος στη μνήμη του Στάθη Δαμιανάκου δεν ξενίζει τους ερευνητές του χώρου.

Το έργο και η προσωπικότητα του Στ. Δαμιανάκου, κοινωνικού επιστήμονα με ευρεία αναγνώριση στον ευρωπαϊκό χώρο, επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τη σύγχρονη κοινωνιολογική έρευνα στην μεταπολιτευτική Ελλάδα. Αν και ζούσε και εργαζόταν, μέχρι λίγο πριν το θάνατό του, στη Γαλλία (στο CNRS, στο Πανεπιστήμιο της Nanterre και στην Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales), το ερευνητικό του ενδιαφέρον ήταν αποκλειστικά προσανατολισμένο σε ζητήματα κοινωνικού μετασχηματισμού της αγροτικής Ελλάδας και «περιθωριοποιημένων» όψεων του λαϊκού πολιτισμού (θέατρο σκιών, ληστρικό φαινόμενο, ρεμπέτικα).

Μυημένος από νωρίς (αρχές της δεκαετίας του '60 με τον J. Penziany και τον H. Mendras) στην ομαδική επιτόπια έρευνα, ανοικτός και με κριτική διάθεση στις σύγχρονες κοινωνιολογικές και ανθρωπολογικές θεωρίες, κατάφερε να δημιουργήσει γύρω του μια πολυπρόσωπη ομάδα κοινωνικών επιστημόνων (κοινωνιολόγων, εθνολόγων, κοινωνικών ανθρωπολόγων), με τους οποίους συνομιλούσε και συνεργαζόταν σε κοινά ερευνητικά προγράμματα. Η επίδραση του έργου του Στ. Δαμιανάκου, σε θεωρητικό και μεθοδολογικό επίπεδο, στο γόνιμο πεδίο των διεπιστημονικών προσεγγίσεων, κινείται ερευνητικά σε δύο χώρους: αφενός της μελέτης του ελληνικού αγροτικού φαινομένου, αφετέρου της παραγωγής του λαϊκού πολιτισμού με

έμφαση στον αστικό χώρο και κεντρικό άξονα αναζήτησης τους τρόπους και τις συνέπειες της ενσωμάτωσής τους στο ευρύτερο κοινωνικο-πολιτισμικό σύστημα.

Τα δύο αυτά ερευνητικά πεδία καθόρισαν τον τίτλο και αποτέλεσαν τους κεντρικούς θεματικούς άξονες του συνεδρίου που οργανώθηκε το 2005 (25-27 Μαΐου, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών), δύο μόλις χρόνια μετά το θάνατο του Στ. Δαμιανάκου. Την ηλεκτρονική έκδοση του συνόλου, σχεδόν, των ανακοινώσεων, ακολουθεί η παρούσα έκδοση με εισηγήσεις για το λαϊκό πολιτισμό και θα ακολουθήσει συλλογικός τόμος με εισηγήσεις για την αγροτική κοινωνία.

Τα εννέα κείμενα που συμπεριλαμβάνονται στον τόμο *Όψεις του λαϊκού πολιτισμού* προέρχονται από αντίστοιχες ανακοινώσεις, οι οποίες παρουσιάστηκαν στο συνέδριο αυτό. Ασχολούνται αφενός με θεωρητικά και μεθοδολογικά ζητήματα του λαϊκού πολιτισμού, αφετέρου με ειδικά θέματα και όψεις του.

Η συνοπτική, αλλά μεστή, εισαγωγή των επιμελητών του τόμου δίνει το στίγμα της επιστημονικής συνεισφοράς του Στ. Δαμιανάκου στην αποσαφήνιση θεωρητικών και μεθοδολογικών ζητημάτων του λαϊκού πολιτισμού. Η σύνδεσή της με την σύντομη παρουσίαση των μελετών του τόμου καταδεικνύει την επιρροή των απόψεών του στο έργο των νεότερων μελετητών.

Ο Χρήστος Δερμεντζόπουλος, όπως προκύπτει και από τον τίτλο της εισήγησής του «Η συγκρότηση της έννοιας λαϊκός πολιτισμός στο έργο του Στάθη Δαμιανάκου: ιδεολογικά και μεθοδολογικά ζη-

τήματα» (σ. 21-31), κατορθώνει, μέσα από έναν συμπυκνωμένο όσο και άριστα τεκμηριωμένο επιστημονικό λόγο, να «συζητήσει» τη σημασία και το περιεχόμενο του λαϊκού πολιτισμού, σημαντικής και πολυδιάστατης έννοιας στο έργο του Στ. Δαμιανάκου.

Ο Βασίλης Νιτσιάκος («Ο διάλογος του Στάθη Δαμιανάκου με τη Λαογραφία και το αίτημα της διεπιστημονικότητας», σ. 33-46) καταπιάνεται με το, πολυσυζητημένο θέμα των αρχών και της ιστορικής πορείας της ελληνικής Λαογραφίας. Ο μελετητής δέχεται ότι η σκληρή και αποστασματοική και, εν πολλοίς, άδικη κριτική που άσκησε ο Δαμιανάκος στην ακαδημαϊκή λαογραφία συνέβηλε εντέλει θετικά σε μια κριτική, σύγχρονη αναθεώρησή της και στην απεμπλοκή της από παλιές εμμονές. Η εύστοχη και πλούσια παράθεση ευρέων αποσπασμάτων από πρωτογενή κείμενα κορυφαίων εκπροσώπων της Λαογραφίας (Ν. Πολίτης, Στ. Κυριακίδης) δίνει τη δυνατότητα στον αναγνώστη να διαμορφώσει ίδια άποψη.

Ο Νίκος Κοταρίδης («Ο κλέφτης φυλακή», σ. 47-65) διαπιστώνει, μέσα από την παράλληλη, συγκριτική εξέταση τριών διαφορετικών ειδών τραγουδιών (το ακριτικό, το ληστρικό του 19ου αι. και το ρεμπέτικο των αρχών του 20ού αι.) τη συνέχεια της μορφής, αφενός των «αδρανών μοτίβων» που κατατάσσουν και τα τρία στη λαϊκή ποίηση, αφετέρου την τομή και την ασυνέχεια που υπαγορεύεται από την παραγωγή και τη χρήση τους σε διαφορετικό ιστορικά προσδιορισμένο κοινωνικο-πολιτισμικό περιβάλλον.

Ο Γιάννης Ζαϊμάκης («Ο κοινωνικός κόσμος και η τοπικότητα του ρεμπέτικου στην πρώιμη φάση ανάπτυξής του», σ. 67-95) επιχειρεί μια χρήσιμη κριτική ανασκόπηση μεθοδολογικών ζητημάτων, μέσα από μια κοινωνιολογική-ανθρωπολογική ματιά της μελέτης του ρεμπέτικου. Στη συνέχεια

προτείνει τη θεώρηση του ρεμπέτικου ως ενός «κοινωνικού κόσμου», ένα ερμηνευτικό πλαίσιο που επιτρέπει την κατανόηση τόσο σε μακρο-επίπεδο (συλλογικό), όσο και στο μικρο-επίπεδο (ατομικό). Ως εθνογραφικό παράδειγμα για τη θεωρητική επεξεργασία χρησιμοποιεί την περίπτωση των ρεμπετών του Λάκκου στο Ηράκλειο (Κρήτη).

Η μελέτη του Γιάννη Κουρή («Ο Λουί Ρουσσέλ και η συζήτηση για το Θέατρο Σκιών στον Μεσοπόλεμο», σ. 67-95) επαναφέρει, μέσα από την αντιπαράθεση των απόψεων του Λ. Ρουσσέλ και του Στ. Κυριακίδη για την καταγωγή του θεάτρου σκιών και του Καραγκιόζη, το ζήτημα της «συνέχειας του ελληνισμού» και της ελληνικής καταγωγής και ταυτότητας θεμάτων του λαϊκού πολιτισμού.

Η μελέτη του Νίκου Βαφέα («Από τη “ληστεία” στο κοινωνικό κίνημα: Η περίπτωση των “Γιαγάδων” στη Σάμο», σ. 111-129) μέσα από την ανάλυση της κατάληψης της Σάμου, λίγες δεκαετίες μετά την ένωσή της με την Ελλάδα από τη συμμορία των αδελφών Γιαγά ενισχύει την αξία του θεωρητικού μοντέλου (Ε. Χομπσμάουμ, Στ. Δαμιανάκος) που σχετίζει την έξαρση του ληστρικού φαινομένου σε περιόδους όπου συντελούνται διαδικασίες κοινωνικής μετάβασης.

Το θέμα της εαμικής αντίστασης και της στελέχωσης του ΕΑΜ σε μια «παραδοσιακή», κτηνοτροφική κοινωνία, στο Ζαγόρι της Ηπείρου αποτελεί το χωροχρονικό πλαίσιο της μελέτης του Βασίλη Δαλκαβούκη («Παράδοση ανταρσίας και νεωτερικότητα στον αγροτικό χώρο. Το παράδειγμα της εαμικής αντίστασης στο Ζαγόρι», σ. 131-142). Ο συγγραφέας, μέσα από την παράθεση επαρκούς εθνογραφικού υλικού που αφορά τους Σαρακατσάνους του Ζαγορίου και τους «ντόπιους» Ζαγορίσιους, αναιρεί την υπόθεση εργασίας που συνδέει εξ ορισμού τον κτηνοτροφικό πληθυσμό με

τις ομάδες εξέγερσης (ληστές, ΕΑΜ) εξετάζοντάς τα μέσα από μια «εμική» και «ετικηή» προσέγγιση.

Με την ίδια χρονική περίοδο (1940-50) και με αντίστοιχο θέμα καταπιάνεται και η μελέτη του Βαγγέλη Τζούκα («Η κοινωνική ληστεία και η παράδοση, ανταρσίας. Ληστές και αντάρτες στη δεκαετία 1940-1950»), σ. 143-156) εξετάζοντας με ιστορική ματιά τις ιδιαίτερες διαδικασίες ενσωμάτωσης των ενόπλων ληστών-ανταρτών στις αντιστασιακές οργανώσεις τόσο του ΕΑΜ όσο και του ΕΔΕΣ. Από τη διαπραγματεύσει του υλικού καταδεικνύεται ότι δεν πρέπει να οδηγούμαστε αβίαστα σε γενικευμένα συμπεράσματα, αλλά να αφήνουμε το ίδιο το πρωτογενές υλικό να μας οδηγήσει στην κατανόηση και ερμηνεία του φαινομένου της εξέγερσης νεότερων κοινωνικών ομάδων.

Η τελευταία μελέτη του τόμου είναι του Δημήτρη Μποκή («Αντάρτες και κλέ-

φτες: η περίπτωση του Αγίου Μάμα προστατή των κτηνοτρόφων»), σ. 157-174) και πραγματεύεται ένα πολύ ενδιαφέρον λαογραφικό θέμα, αυτό της αναγκαστικής, όσο και συγχρονιστικής, πολλές φορές, συνύπαρξης της μεγάλης (επίσημης) και της μικρής (λαϊκής) παράδοσης μέσα από το παράδειγμα της λατρείας του Αγίου Μάμα στην ορεινή Κρήτη.

Γενική εντύπωση από τον συλλογικό αυτόν τόμο είναι ότι η δυναμική των θεωρητικών απόψεων και των υποθέσεων εργασίας που κατέθεσε ο Στ. Δαμιανάκος εξακολουθούν να τροφοδοτούν μέχρι σήμερα τη σύγχρονη κοινωνιολογική σκέψη στην Ελλάδα τόσο σε επίπεδο επιστημονικό όσο και ευρύτερα πολιτικό.

Χρήσιμη για τον αναγνώστη θα ήταν η παράθεση της πλήρους εργογραφίας του Στ. Δαμιανάκου στο τέλος του βιβλίου.

Ανδρομάχη Οικονόμου